

OSMANLI ARAŞTIRMALARI
XX

NeŐir Heyeti — Editorial Board

Halil İNALCIK — Nejat GÖYÜNÇ

Heath W. LOWRY — İsmail ERÜNSAL

Klaus KREISER — A. Atilla ŐENTÜRK

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES
XX

İstanbul - 2000

Sahibi : **ENDERUN KİTABEVİ** adına İsmail **ÖZDOĞAN**

Tel : + 90 212 528 63 18 Fax :++ 90 212 528 63 17

Yazı İşleri Sorumlusu : Nejat **GÖYÜNÇ**

Tel : + 90 216 333 91 16

Basıldığı Yer : **KİTAP MATBAACILIK San. ve Tic. Ltd. Şti.**

Tel : + 90 212 567 48 84

Cilt : **FATİH MÜCELLİT Matbaacılık ve Ambalaj San. ve Tic. Ltd. Şti.**

Tel : + 90 501 28 23 - 612 86 71

Yazışma Adresi: **ENDERUN KİTABEVİ**, Büyük Reşitpaşa Cad.

Yümni İş Merkezi 22/46 Beyazıt - İstanbul

OSMANLI "MİLLET"LERİNİN GİRİFT İLİŞKİLERİ:
17. YÜZYIL HASKÖY ŞER'İYYE SİCİLLERİNDE
KAYDEDİLEN BİR CİNAYET ÖYKÜSÜ¹

Cengiz ŞİŞMAN

Giriş

Şer'iyye sicilleri yani Osmanlı mahkeme kayıtları, diğer arşiv belgeleriyle kıyaslandığında, Osmanlı çalışmaları için bir kaynak olarak halen hakkettiği konuma gelememiştir. Tamamı günümüze ulaşamamasına rağmen, bugün yaklaşık 10.000 adedi İstanbul'da 10.000 adedi de diğer şehirlerde olmak üzere 20.000 adet defterden oluşan devasa bir sicil koleksiyonu mevcuttur. Bu koleksiyona Balkan ve Arab ülkelerinde bulunan siciller de eklenince Osmanlı arşiv kaynaklarının oldukça önemli bir bölümünün siciller tarafından oluşturulduğu görülür. Şimdiye kadar yeterince kullanılmadığından, veya kullanılsa bile tam olarak sınırları çizilip tanımlanamadığından olsa gerek bu literatür etrafında pek çok "mit" oluşmuştur. Bunlardan birisi, Osmanlı mahkeme kayıt belgelerinin oldukça kısa ve gerekli detaylardan yoksun olduğu, dolayısı ile kültürel ve entellektüel tarihin bir parçası olarak yeterince faydalı olamayacağı görüşüdür. Nitekim bugüne kadar yapılan çalışmalarda, bazı

¹ Metinlerde 'b.' 'oğlu' anlamında olan 'bin' yerine 'v.' 'çocuğu' anlamında olan ve gayri muslim isimleri ile beraber kullanılan 'veled' yerine kullanılmıştır. Diğer tür Osmanlı belgelerinde 17. yy'a kadar bazen müslümanlar için de 'veled' ifadesi kullanılsa bu yüzyılda sözkonusu sınıflamanın yavaş yavaş netleştiğini görmek mümkündür. Nitekim bizim incelediğimiz 17 yy. ikinci yarısına ait sicillerde bu ifade hassaten gayri müslimler için kullanılmıştır. Burada ayrıca metinleri çözümlememde bana yardımcı olan Dr. Tahsin Özcan'a ve araştırmalarının ilk bölümünde bana maddi destek sağlayan The Institute of Turkish Studies'e teşekkürü bir borç bilirim.

istisnalar olmak şartıyla, sözkonusu belgeler daha çok sosyal ve ekonomik tarih çalışmaları için kaynak olarak kullanılmışlardır.² Aslında özellikle erken modern dönem bazı Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan, ve örneğin Carlo Ginzburg'un³ kullandığı türden olan engizisyon mahkemeleri kayıtlarının içeriği ile karşılaştırıldığında, varılan bu kanaate ilk etapta katılmamak mümkün değildir. Ancak siciller incelenip gün yüzüne çıkarıldıkça bu kanaati gözden geçirmek bir zorunluluk halini almaktadır. Burada yayınladığımız belgeler bunun güzel bir örneğidir. İstanbul Hasköydeki bir meyhanede işlenen cinayet ile ilgili olarak altı adet belge Hasköy Mahkemesi 7 numaralı defterin 29 ile 34. sayfaları arasında kayda geçirilmiştir. 27 Ekim 1650 tarihinde meydana gelen bu cinayette İsrail adlı üç ortaklı bir meyhanede, meyhane ortaklarından Dimo adlı bir Rum meyhanenin diğer ortağı olan İstemâti adlı diğer bir Rumu bıçaklayarak öldürür ve kaçar. Katilin bulunup sorgulanması için meyhanenin üçüncü ortağı ve maktulun kardeşi olan Marine ile maktulun karısı olan Sultana Osmanlı otoritelerine başvurur. Toplam beş gün süren ve hepsi kayıtlara geçen altı oturumda dava çözüme kavuşturulur. Belgelerde bir gayri müslim tarafından işlenen cinayet davasının Osmanlı mahkemesine nasıl intikal ettiğini öğrenmemizin yanısıra, 17. yüzyıl Hasköy toplumundaki ilginç ilişkiler ağı hakkında bilgi sahibi olmaktayız. Herşeyden evvel meyhane kiralıktır ve meyhânenin mülk sahibi Fatıma Sultan adlı bir saraylıdır. Meyhânenin bitişiğinde ise bir yahudihane mevcuttur. Yani Müslümanları, Hristiyanları ve Yahudileri bir şekilde biraya getiren bir bina kompleksidir burası.

Belgeler veraset, şehadet, vekillik, kefalet, sulh, özel mülk, ortaklık, kiralama gibi pek çok önemli konu hakkında bilgi vermenin yanısıra, bir

² Özellikle son on yılda sicillere dayalı çalışmalarda bir artış olduğu muhakkaktır. Ancak sözkonusu çalışmalar halen sicillere genel bir yaklaşım metodolojisini üretecek aşamaya gelmemişlerdir. Sicillere dayanılarak yapılmış olan tüm dillerdeki çalışmaların kuşatıcı bir bibliografyası için bkz., H. Canbakal, H. Yılmaz ve H. Taşkömür, *A Bibliography of the Works which Utilizes the Ottoman Sheria Court Records*, Harvard University, 1998. Ayrıca Kadı Sicillerinin tasnif ve toparlanmasının bir tarihi için bakınız, Bilgin Aydın, "Osmanlı Dönemi İstanbul Mahkemelerinde Sicillerin Korunması ve Şer'îye Sicilleri Arşivinin Kurulması", *Arşiv Araştırmaları Dergisi*, 1, 1999, ss. 55-74.

³ Carlo Ginzburg, *Peynir ve Kurtlar: Bir 16. Yüzyıl Değirmencisinin Evreni*, İstanbul, 1996. Mikro tarihin mükemmel örneklerinden biri olan bu kitapta, Erken modern dönemi Avrupa İtalyasında okuduğu kitapların etkisi altında kalmış bir değirmencinin kozmolojik dünyası detaylarıyla kaydedilmiş engizisyon mahkeme kayıtlarına dayanılarak inşa edilmiştir.

davanın mahkemede başından sonuna kadar nasıl görüldüğünü anlatmasıyla da Osmanlı mahkemesinin iç işleyişini bize göstermektedir. Belgeler boyunca cinayet olayının nasıl soruşturulduğunu, nasıl bir komisyon kurulduğunu, Kadı'nın hangi aşamada devreye girdiğini, ne tür yaptırımlar uyguladığını, sulh mekanizmasının nasıl işlediğini ve karara nasıl ulaşıldığını takip edebilmekteyiz. Siciller, başka bir yaygın kanaate göre, dava sonuçlarını çok defa kaydetmezken, burada başı ve sonu belli tam bir anlatı ile karşılaşmaktayız. Başka ilgi çekici bir boyut da böylesine karmaşık bir davanın beş gün gibi kısa bir sürede karara bağlanmış olmasıdır, ki bu da modern bir zihin için biraz şaşırtıcıdır.

İstanbul'un oldukça karmaşık olduğu, sarayda ciddi iktidar krizlerinin yaşandığı, dini anlamda hala Kadızadeli tartışmalarının devam ettiği bir arkaplanla okunursa belgeler daha da derinlik kazanacaktır.⁴

Şunu da unutmamak gerekir ki bu belgeler sistemin nasıl işlediğini bilenler göz önünde bulundurularak inşa edilmişlerdir, ve bu metinlerin daha iyi anlaşılması ancak davanın görüldüğü kadılık kurumun arkaplanını oluşturan fıkıh literatürü, fetva kurumu ve o toplumda karar verme mekanizmasında etkili olan tarihi pratik ve örfler hesaba katılarak mümkün olacaktır. Ayrıca 'kültür' tarihi ve 'kültür' antropolojisi gibi modern disiplinlerin araçlarının kullanılmasının sicillerin kullanım alanını genişleteceği muhakkaktır.

Burada sözkonusu metinler sırayla ve derinlemesine incelenmeksizin sadece bazı konuların altı çizilerek sunulacaktır. Belgelerin originalleri makalenin sonunda yeralacaktır.

⁴ Dönemin Kadızadeli tartışmaları ve 'selefi' Kadızadeli fikirlerinin osmanlı toplum ve politikası üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu daha geniş görmek için bkz. Semiramis Çavuşoğlu, *The Kadızadeli Movement: An attempt of Şeriat-Minded Reform in the Ottoman Empire*, Basılmamış Doktora Tezi, Princeton Üniversitesi, 1990.

METİNLER

I.

Medine-i hazreti Ebi Eyyûb el-Ensâri tevâbi'inden Hasköy'de vâki' İsrâil meyhânesi demekle ma'ruf olan meyhânenin meyhânecisi olan bâisü'l-kitâb Marine nâm zımmî meclîs-i şer'a hâzır olub iltimâs-ı keşf ve tahrîr ile şöyle bast-ı merâm eyledi kim, hâliya sâkin olduğum zikr olunan meyhâne karındaşım ve şerîkim olan İstemâti veledi --- nâm zımmîyi tarih-i kitâb günü vakt-i asrda yine şerîkimiz olan Dimo nâm zımmî sol memesi altında bıçağıyla urub mezbûr İstemâti'yi katl eyleyub firar eylemişdir hâliyâ kıbel-i şer-i şerîfeden üzerine varulub keşf ve taharri olunmaşı matlûbumdur dedikde savb-ı şer'da bizzad bu fakîr zeyl-i kitabda mestûru'l-esâmî olan muslimîn ile maktûl-ı mezbûrun üzerine varilub yine karye-i mezbûra çorbacısı olan Yusuf Çavuş ve subaşı olan Ramazan Bey ve maktûl-ı mezbûrun zevce-i metrûkesi Sultana nâm zımmîye mahzarlarında keşf olundukda fi'l-hakika mezbûr Marine'nin karındaşı olan hâlik-i merkûm İstemâti maktûl olub eser-i cerâhatı mezbûrlar muvâcehesinde tefahhus ettikde sol memesi altında bıçak yarası muâyene ve muşâhede oldukdan sonra vaki' hâl bi't-taleb ketb ve tahrîr olundu hurrîre fi's-sâni min zilkâ'de li-sene el-merkûme. (2 Zilkaade 1060/27 Ekim 1650)

Şuhûd al-Hâl

Mehmed Çelebi b. Ahmed Ağa	El hac Osman b. Mustafa	Mehmed Bey b. Ali
Huseyin Bey b. Abdullah	Arslan b. Abdullah	Huseyin b. Ibrahim
Musallî b. Abdullah	Süleyman Bey b. Abdullah	Ahmed Bey b. Yusuf
Mehmed Çelebi b.	İbrahim b. Ali	Mehmed b. Ahmed
Mustafa Çelebi b.	Muhammed b. Abdullah Kayıkçı	

Birinci belgede görüldüğü gibi, vakt-i asrda yani akşama doğru Hasköy'deki meyhanede işlenen bir cinayet aynı gün içinde otoritelerine intikal etmiş ve hadise bölgenin güvenlik sorumluları olan çorbacı, subaşı ve bir grup şahidin cinayet mahallinde yaptıkları incelemelerden sonra kadı huzurunda kayda geçirilmiştir. Yani Osmanlı mahkemesini oluşturan üç birim olan kadı, şahitler ve 'polis' harekete geçmiştir. Hem katil hem de maktûl gayr-ı muslim olsalar bile böylesi cezai bir dava, prensip olarak Osmanlı mahkemesinde görülme durumundaydı. Zımmîler prensib gereği cezai olmayan yani evlenme, boşanma ve bir takım dini konular gibi davaları kendi mahkemelerinde halletme durumundaydılar. Ancak sicillerde her iki prensibin de sıklıkla çiğnendiğini görmek mümkündür. Zımmîlerin neden Osmanlı mahkemelerine başvurdukları ise bir tartışma konusudur. Sebepler arasında Osmanlı mahkemelerinin yaptırım gücünün olması, mahkeme ücretlerinin daha düşük olması, rüşvetin mümkün olabilmesi, mahkemelerin daha adil olması sayılabilmektedir. Burada cinayet sonrasında katil kaçmıştır ve davacılar katilin yakalanıp Osmanlı hukuk sistemine göre cezalandırılmasını istemekte idirler.

II.

Medîne-i hazreti Ebî Eyyûb el-Ensârî muzâfâtından Hasköy nâm karyede vâki' İsrail meyhânesi demekle ma'ruf olan meyhanede tarih-i kitâbdan üç gün mukaddem maktûlen keşf olunan İstemâti nâm maktûlun veresesinden zevce-i metrukesi Sultana nâm ve li-eb ve ümm karındaşı olan Marine nâm zımmî meclîs-i şer'a hazirân olub yine maktûlu mezbûrun meyhanede şeriki olan Dimo veledi İstemâti nâm zımmî mahzarında şöyle takrir ve dava eylediler ki tarih-i kitâbdan üç gün mukaddem vakt-i asrda mezbûr Dimo mûrisimiz merkûm Estamoyu sol memesi altından bıçağla urub katl eylemişdir mezbûr Dimo'dan keyfiyet-i katl sual olunup taharrî olunmak matlubumuzdur dedikte gibbe's-sual mezbûr Dimo cevabında tarih-i kitâbdan üç [gün] mukaddem zikr olunan meyhanede ben kendi halimde oturub peynir ekmek yerken şerikim olan mezbûr İstemâti ile çekişub sövüşürken mezbûr İstemâti odun yarması ile üzerime gelip beni urmak murad eyledikde ben dahi elimde olan ak saplı bıçağla mezbûr İstemâtiyi sol memesi altından urub ben katl eyledim ve firar eyledim deyu tâyi'an ikrar ve itiraf eyledikde mâ hüve'l-vâki' bi't-taleb ketb [ve] tahrir olunub yed-i.vereselerine vaz' ve def' olundu fi'r-rabi min zilkaade. (4 Zilkaade 1060/29 Ekim 1650)

Şühûd al-Hâl

Ali Bey b. Mehmed	Mehmed Bey b. Abdullah	Mehmed Bey b. Ali
Musalli b. Ali	Diğer Hasan b. Abdullah	Mehmed b. Abdullah
Mehmed b. Yusuf Bostani	Ali b. Elmuhzır	Şaban b. Mustafa
Mehmed b. Davud	Mehmed b. Ahmed	Eskoli v. Anzarbayos
Yunani v. Yani	Yorgi v. Yani	Yani v. Saru

Cinayetten üç gün sonra katil, eğer kendisi teslim olmadıysa, yakalanarak davacılar ve kadı huzuruna çıkarılmıştır. Katile göre cinayet bir nefsi mudafa şeklinde gerçekleşmiştir. Yani Dimo kendi halinde peynir ekmek yerken İstemâti ile tartışmış ve İstemâti odun parçası ile üzerine gelirken Dimo kendini savunmuştur. Oysa davacılar göre Dimo İstemâtiyi kasıtlı olarak yani 'amden' öldürmüş ve dolayısı ile katile kısas gerekmektedir. 'Ortaya çıkan savunma ve saldırı tarz ve formüllerine bakılırsa, zımmî olan her iki tarafın da Osmanlı mahkemelerinin prensiblerinin inceliklerini bildiklerine hükmetmek zor olmasa gerektir. Yani Dimo nefs-i müdafa argümanı ile kurtulamak isterken, davalılar osmanlı hukuk sisteminde geçerli olan kısas prensibini uygulamak istemektedirler. Bu arada dikkati çeken başka bir husus cinayete kurban giden kimşe zımmi olduğundan dolayı kendisinden müslümanlar gibi 'merhum-ü mezbûr' olarak değil 'hâlik-i mezbûr' olarak bahsedilmektedir. Dimo'nun ölümden kurtulmasının tek çaresi Osmanlı hukukunun başka bir prensibi olan sulh, yani mahkeme dışında anlaşma, prensibini işletmesi ile mümkün olacaktır. Ancak mahkemenin bundan önce görmesi gereken başka konular da vardır.

III.

Fahru'l-muhaddarât tâcu'l-afâyif ve'l-mestûrat bâisetü'l-kitab izzetli Fatıma Sultan dâmet ismetuhâ ve zâdet iffetuhâ hazretleri kibelerinden hususu âti'l-beyânı ikrâra vekil ve nehc-i şer'i üzere isbâtı vekâlet idup mumaileyhanın hademesinden olan fahru'l-akran Baltacı Ali Bey meclis-i şer'i sâmihu'l-ibâd ve mahfeli munif-i râsihi'l-evtâda hâzır olub meyhâneci Marine nâm zımmî mahzarında bi'l-vekâle şöyle bast-ı meram eyledi kim medine-i hazreti Ebi Eyyub el-Ensâri aleyhi rahmeti rabbihi'l-bari muzâfatından Hasköy nâm karyede vâki' Sultan mumaileyhanın mülkü olan meyhânesi bundan akdem mezbûr Marine'nin li-eb ve ümm karındaşı ve şeriki olub maktûlen mürd olan İstemâti nâm zımmî bin altmış ruz-i Hızır ibtidâsından seney-i âtiye ruz-i Hızır ibtidâsına varınca bir senede yirmi sekiz bin akçe icâre ile kabul idup eceli merkûmun altı ay kâmil murur eyledikde mürd-i mezbûr zimmetine edâsı lâzım olan on dört bin akçe ücreti Sultan mumâileyhâ tarafına edâ ve teslim eylemedin mürd olmağla haliyan meblağ-ı mezbûr mürd-i merkûm İstemâti zimmetinde bâki kalmış idi el-hâletu hâzihi mezbûr Marine mürd-ü merkûmun vârisi ve şeriki olmağla hâlik-i merkûm zimmetinde olan meblağ mârû'z-zikr on dört bin akçe deyni kendi üzerine kabul ve tarih-i kitabdan seney-i âtiye ruz-i Hızır ibtidâsına varınca tedricle şey'en feşey'en eda ve teslime müteahhid olduğundan gayri hâliya tarih-i kitabdan seneyi âtiye ruz-i Hızır ibtidâsına varınca mârû'z-zikr meyhânenin civarında vâki' bir bâb yahudihânesi ve tevabi'i olan dekâkin ile mezbûr Marine yedine on dört bin akçeye vekaletim hasebiyle icar ol dahi minvâli muharrer üzere isticâr ve kabul eylemişdir sual olunup takrir ve taharri olunmak matlubumdur didikte gibbe's-sual mezbûr Marine karındaşım ve şerikim olan hâlik-i mezbûr İstemâti zimmetinde bâki kalub Sultan mumaileyhaya edâ ve teslimi lâzım olan on dört bin akçe deyni kendi üzerime kabul idub ve tarih-i kitabdan seney-i âtiye ruz-i Hızır ibtidâsına varınca tedricle edâ ve teslim itmek üzere zimmetimde lâzımı'l-edâ ve vâcibu'l-kaza deynimdir ve yine zikr-i murur iden meyhane civarında vâki' olan bir bâb yahudihâne ve tevabi' olan dekâkin ile tarih-i kitabdan seney-i âtiye ruz-i Hızır ibtidâsına varınca on dört bin akçe ile isticâr ve kabul eyledim zikr olunan deyni merkûm ile mârû'z-zikr meyhane ve tevabi'nin altı aylık icare-i âtiyesi olan on dört bin akçe ki cem'an yirmi sekizbin akçe ider Sultan mumaileyhaya deynimdir deyu tâyi'an ikrar ve itiraf eyledikde daru's-saltana es-seniyye mahmiyye-i Kostantiniyye hısnı ebvâbından Edirnekapusu sukkânından Bernandi ve Yorgo nâm zımmîler merkûm Marine'nin nefisine emr ve kabulü hâviye kefâletle kefil olduklarında mâ vekâ' bi't-taleb ketb olundu hurrire fi'l-hâmis min zilkaade sene 1060. (5 Zilkaade 1060/30 Ekim 1650)

Şuhûd al-Hâl

Mehmed Bey... Sultan-ı muma İleyha
Ali b. Elmuhzır

Dilaver Bey Elhatib
Kiro v.

Meyhane sahibi bir saraylı olan Fatıma Sultandır. Yani bir müslüman özel mülkü olan binayı meyhane olarak işletilmek üzere gayri müslimlere kiralamış ve yine aynı binanın etrafındaki bazı mekanlar dükkan ve yahudihane olarak kullanılmıştır. Yahudihane'nin bir ibadethaneden ziyade bir ev olduğunu

düşünmek makul gelmektedir.⁵ Kira yükümlülüğü açısından meyhaneciler Fatıma Sultana karşı yıllık 28.000 akçe karşılığında sorumlu iken, dükkan sahipleri ve yahudihane sahipleri meyhanecilere karşı sorumludurlar. Görünen odur ki Fatıma Sultanla kira sözleşmesini yapan kişi cinayete kurban giden İstemato'dur ve dolayısı ile anlaşmanın yenilenmesi gerekmektedir. Fatıma Sultan mahkemede bir erkek vekil tarafından temsil edilir ve sözleşmesi yenilenir. Bu sırada muhtemelen hapiste olan Dimo arkadaşları ya da arabulucular vasıtasıyla davacılar ile sulh yapmaya çalışmakta ve bunun için de sulh bedeli olan parayı aramaktadır.

IV.

Tersane-i âmirede vâki' mir-i zindan huddamından Anđoni v. Durak nâm reis meclîs-i şer'a hâzir olup medine-i hazreti ebi Eyyub el-Ensâri muzâfâtından Hasköy nâm karyede vâkı' İstemâti meyhânesi meyhâncilerinden Dimo v. İstemâti nâm meyhânci mahzarında şöyle bast-ı meram eyledi ki mezbûr Dimo bundan akdem İstemâti nâm zimmîyi katl iyledikte vereseşi mezbûrdan dem ve diyetini taleb ve da'vasında iken mezbûr Dimo ile muslihun tavassutuyla sulh olduklarından bedel-i sulh için kendinin malı müsait olmamağla mezbûr Dimo'ya sekizbin sekizyüz akçe karz virdim şol şart ile meblağ-ı mezbûr sekizbin sekizyüz akçeyi mezbûr Dimo bana eda ve teslim edinceye benim hizmetimde olup âhar yere gitmeye hakikat kendinden sual olunup takrir-i tahrir olunmak matlubumdur didikte gibbe's-sual mezbûr Dimo mukrızı merkûm Andoni hususu mezbûr için sekiz bin sekizyüz akçe istikraz eyledim zimmetimde lâzimu'l-eda ve vâcibu'l-kazâ deynimdir hatta meblağ-ı mezbûru merkûm Andoniye eda ve teslim edince merkûm Andoni hizmetinde olup âhar yere gitmeyeyin deyu ikrar ve itiraf edicek ba'de't-tasdik mezbûr Andoni'nin talebiyle kayd-ı sicil fi's-sâdis min zilkaade sene1060. (6 Zilkaade 1060/31 Ekim 1650)

Şuhûd al-Hâl

Zabıta Hasköy Fahrul akran Mehmed Çavuş		Fahrul Akran Mehmed
Ramazan bey Elcundi	Halil b. Mustafa	Dilaver bey b. Abdullah
Osman b. abdullah	Said Bey b. Yunus	Halil b. Mustafa
Yorgı v. Alex	Yanı v. Kara	Musalli Bey b. Abdullah

Cinayetin beşinci günü Dimo sulh kurumunu işletmeye karar vermiş ve sulh bedeli olan 12.000 akçeyi kendi imkânlarıyla bulamadığından başka bir zimmeden borç almaya karar vermiştir. Borcu veren kimse hem borcunu, hem

⁵ Osmanlı Yahudilerinin Istanbuldaki mahalle ve evlerindeki yaşam biçimleri üzerine yazan Minna Rozen, belgelerde geçen 'yahudihane' ifadesinin farklı mimari özellikleri taşıyan bir yerleşim birimi olduğunu söylemektedir. Bak. M. Rozen, "Public Space and Private Space among the Jews of Istanbul in the Sixteenth and seventeenth Centuries", *Turcica*, 30, 1998, p. 341.

de borcu ne şartla verdiğini kadı huzurunda tesbit ettirmektedir. Bilindiği gibi mahkemenin bu onayının asıl kopyası taraflara verilmekte ve metnin özeti ve ya tamamı da kadı defterine yani sicile geçirilmekteydi. Şarta göre Dimo borcunu ödeyinceye kadar borçlu olduğu Andoni'ye hizmet edecek ve bu süre zarfında başka bir yere gitmeyecektir.

Mahkemelerde dava görülürken davaya şahidlik eden ve kimi zaman da bu işi mahkemenin bir parçası olarak profesyonelce yapan şahitler bulunmaktaydı. Fonksiyonları tam olarak anlaşılmasada şuhûd al-hâl olarak adlandırılan bu kimselerin mahkemede hazır oluşu mahkemenin aleniyet içinde ve dürüst şekilde cereyan etmesi açısından önemliydi. Şahitler arasında kimi zaman davanın içeriğini bilen insanlar da vardı, ancak bunların dava üzerinde nasıl bir etkisi olduğu tam olarak belli değildir. Buradaki davada şahidlerin arasında zımmilerin de olması, gerektiğinde zımmilerin de Osmanlı mahkemesinin kurumsal bir parçası olabileceğinin göstergesi sayılabilir.

V.

Medine-i Ebi Eyyûb tevâbi'nden Hasköy nâm karyede vâki' İsrail meyhânesi dimekle ma'ruf olan meyhanede tarih-i kitabdan beş [gün] mukaddem maktûl olan İstemâti nâm maktûlun veresesinden zevce-i metrukesi Sultana nâm zımmîye ve maktûl-u merkûmun li-eb ve ümm karındaşı olan Marine nâm zımmî meclîs-i şera' haziran olup yine maktûlu merkûmun katili olan hâmil-i hâza'l-kitab Dimo v. İstemâti nâm zımmî mahzarında şöyle ikrar ve itiraf eylediler kim mezbûr Dimo muresimiz merkûm İstemâtiyi 'amden katl eyledikde hâliyan mezbûr Dimoyu kisas sadedinde iken muslihun tavassutu ile mezbûr Dimo ile on iki bin akçeye sulh ve bedel-i sulh olan meblağ-ı merkûmu bi't-tamam mezbûr Dimo yedinden âhz ve kabz eyledik ba'de'l-yevm maktûl-u mezbûrun dem ve diyetine müteallik da'va ve nizamız yoktur dediklerinde mukirrân-ı mezbûranın minvali muharrer üzre câri olan sulh ve ibralarını mezbûr Dimo bi'l-muvâcehe tasdik ve kabul idicek mâ veka' bittaleb ketb ve tahrir olunub yed-ı tâlibe vaz' ve def' olundu hurrire fi yevmi's-sadis min şehri zilkaade-i şerife lisene'l-mezbûra (6 Zilkaade 1060/31 Ekim 1650)

Şuhûd es-Sabıkûn

Yine aynı gün davacı olan Marine ve maktûlun eşi olan Sultana kadı karşısında, sulhu kabul ettiklerini ve sulh bedeli olan miktarı Dimodan aldıklarını, Dimo ile artık 'dem ve diyet' yani kisas ve diyet davası ve tartışması kalmadığını bildirmişlerdir. Burada göze çarpan husus, Sultana'nın erkek bir vekil tarafından temsil edilmeyip bizatihi kendisinin kadı karşısına çıkmış olmasıdır.

VI.

Hasköyde vâki' İsrail meyhânesi demekle ma'ruf olan meyhanede bundan akdem maktûl olan İstemâti nâm hâlikin veresesinden zevce-i metrukesi Sultâna nâm zımmîye ve maktûlu mezbûrun li-eb ve ümm karındaşı Marine nâm zımmî meclîs-i şer'da hazîrân olub yine karye-i mezbûra meyhânecilerinden işbu hâzırünü fi'l-meclis olan hâmilu hâze'l-kitâb Yorgi v.Alex ve Yaya v.Esfadar ve Yani v.Mihal ve Manoyi v....ve İstati v... ve Nakule v ... ve sairler mahzarlarında tâyi'an şöyle ikrâr ve itirâf eylediler kim muresimiz olan maktûl-u merkûmun kâtili yine şeriklerinden Dimo nâm zımmî olduğu mutehakkık olmağla mezbûrlardan hâliki merkûmun dem ve diyetine müteallik da'va ve nızamız olmamağla hususa muteallik da'vadan zimmeterden ibra ve iskat eyledik dediklerinde mukırrân-ı merkûmânın vechi meşruh üzere câri olan ikrar ve itiraflarını zımmîyünü mezbûrun muvaceheten tasdik ve kabul edicek mâ veka' bi't-taleb kayd şüdd hurrire fi yevm-i mezbûr lisenetü'l-merkûme (6 Zilkaade 1060/31 Ekim 1650)

Şuhûd es-Sabıkûn

Aynı günün sonunda üçüncü defa toplanan mahkeme meclisinde davacılar bölge meyhanecilerinin önünde davalı Dimo ile sulh ettiklerini ve sulh bedelini aldıklarından dolayı da davalarının bitmiş olduğunu belirtmişlerdir. Bu meyhanecilerin sulh için arabulucuk yapan 'muslihun' olması muhtemeldir. Böylesi bir oturumun sebebi belki de daha sonra meyhaneciler arasındaki muhtemel bir gerginliği ya da kavgayı engellemek olsa gerektir.

Sonuç

Başta da belirttiğimiz gibi bir cinayetin ardından peşpeşe gelişen olaylara ilişkin kayda geçen bu altı belge, sicillerin detaylı bilgi içermediği hakkındaki kanıyı yeniden gözden geçirmek için yeterli bir sebep olarak görünmektedir. Bu belgeler bize gayri müslimlerin cinayet gibi bir olayda Osmanlı mahkemelerini hangi şartlarda kullandıklarını ve mahkemede geçerli olan prensipleri bildiklerini gösterdiği gibi, İstanbul gibi büyük bir şehirde Osmanlı 'milletleri' denen grupların nasıl bir grift ilişkiler ağı içinde de yaşadığının ipuçlarını da vermektedir. Ancak şunu da hemen kabul etmek gerekir ki bu belgeler tüm detaylarına rağmen hala lakonik yani veciz bir tarzda inşa edilmişlerdir ve çözülmeye ihtiyaçları vardır. Dolayısı ile bu belgelerin daha verimli kullanılmaları onları oluşturan yatay ve dikey tarihi ve kültürel süreçleri devreye sokarak mümkün olacaktır. Bu kaynak özellikle de Osmanlı çalışmalarının diğer disiplinlerinin de yardımı ile önümüzdeki yıllarda Osmanlı çalışmalarında en önemli ve en zengin kaynağı olmaya kesinlikle adaydır.

